

НОВІ ПАМ'ЯТНИКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Випуск 7

Пам'ятники, відкриті в рамках святкування 350-річчя Харкова

(Оглядова довідка за матеріалами періодичних видань.
2004 рік).

23 серпня 2004 року Харків і харків'яни відзначили 350-річчя від дня заснування рідного міста. Відшуміли урочистості, місто приступило до трудових буднів та на згадку залишились пам'ятники, відкриття яких було присвячене цій знаменній події.

ПАМ'ЯТНИК ПЕРШОМУ ХАРКІВСЬКОМУ ГУБЕРНАТОРУ Є. О. ЩЕРБІНІНУ

Відкрито 20 серпня 2004 року біля будинку облдержадміністрації. Автори пам'ятника: Олександр Рідний, скульптор Анна Іванова, ливарник Олег Шевчук, архітектор Юрій Шкодовський.

Працюючи над скульптурою, автори намагались створити не просто портрет людини, а відтворити риси того часу, у якому вона жила, - тому губернатор виглядає владним, величним вельможею. Завдання відтворити елементи минулого поставив перед собою і архітектор Юрій Шкодовський, тож сквер, у якому встановлено пам'ятник, викладено бруківкою, що є характерним для старого міста. А пластичні елементи постаменту, за задумом архітектора, підкреслюють історичність подій того часу.

Першим губернатором щойно створеної Слобідсько-Української губернії у 1764 році було призначено Євдокима Щербініна (1720 – 1783). Катерина II оголосила указ про його призначення на цю посаду на придворному балу. Цей момент, який надалі став ключовим у розвитку нашого міста, було відтворено акторами харківських театрів на урочистому відкритті пам'ятника першому губернатору. І хоч історики досі не можуть надати однозначної оцінки особистості Є. Щербініна, його заслуги у розвитку Харкова очевидні: саме Євдоким Олексійович поклав початок розвитку і процвітання нашого міста. За часів його керування Харків став справжнім серцем Слобідської України – потужним центром торгівлі, ремесел та наук. За поданням Щербініна Катериною II було затверджено план міської забудови і ця система планування центральних вулиць Харкова збереглася та існує без значних змін і донині. У Харкові були споруджені будівлі губернського правління, міської поліції, хлібні магазини, які були покликані виключити можливість голоду під час неврожаїв, будинки дворянського зібрання і виховного відділення, розпочалося будівництво богоугідних закладів. Завдяки розвитку системи охорони здоров'я губернія майже не потерпіла від страшної епідемії морової виразки, що лютувала на півдні.

За сприяння Щербініна отримала новий імпульс світська освіта на Харківщині. Він відкрив додаткові класи при Харківському колегіумі, який згодом перетворився на перший в Україні Університет. За ініціативою губернатора було створено низку народних училищ, відкрито притулки для

сиріт та знедолених. Все це заклало основу величі Харківщини, продовжену нащадками.

Література:

Зайцев Б. Перший Харківський губернатор / Б. Зайцев, С. Посохов // Вечір. Харків.- 1991.- 24 груд.

Губин Д. Дед партизана / Д. Губин // Веч. Харьков.- 2002.- 10 окт.

Місцеве самоврядування // Харків – 350. Історія, сучасність, стратегія розвитку: Іст.-екон. огляд / В.Н.Майорченко, В.М.Бабаєв, Л.М.Шутенко та ін.- Х., 2004.- С. 28.

Будівничому нашого краю // Слобід. край.- 2004.- 21 серп.

Ключко А. Первому губернатору посвящается / А. Ключко // Слобода.- 2004.- 27 авг.- (В камне и бронзе).

Виступ голови Харківської облдержадміністрації Євгена Кушнарєва на відкритті пам'ятника першому харківському губернатору Є.О. Щербініну // Вечір. Харьков.- 2004.-21 авг.- (Офіційно).

СКУЛЬПТУРНА КОМПОЗИЦІЯ “АРХІСТРАТИГ МИХАЙЛО”

Відкрито 20 серпня 2004 року в саду ім. Т.Г. Шевченка навпроти оперного театру. Автори: скульптор Віталій Сивко, архітектор Віктор Бобровський. Скульптуру відлито у бронзі, висота – 2,08 метра, вага – 600 кг.

Двохметровий ангел-воїн з мечем у руках – подарунок київських властей на честь 350-річчя заснування Харкова. Кияни відлили для харків'ян точну копію головного символу столиці, який зараз встановлено на фронтоні Михайлівського собору.

Давня легенда оповідає, коли Бог, створивши світ, на сьомий день спочив, світом стали правити небесні ангели. Та один з них, на ім'я Сатана, вирішив повстати супроти Бога й захопив у свою стихію множини інших духів. На захист слави Божої став архістратиг Михайло. Він зібрав усі небесні сили, закликав їх до покори Божої і, об'єднавши в єдиний Збір, скинув Сатану з усією його стихією на дно пекельної безодні. Архістратиг Михайло – вісник слова Божого і проповідник добра. Цей воїн-захисник допомагав виходу ізраїльтян із Єгипту, був заступником древніх русичів і допоміг врятувати Нижній Новгород від військ хана Батия.

Література:

Санін Г. Полку покровителів прибуло / Г. Санін // Слобода.- 2004.- 27 авг.

Ткач М. Архістратиг Михайло / М. Ткач // Укр. культура.- 2006.- № 11.- С. 42 – 43.

ПАМ'ЯТНИК ОЛЕКСАНДРУ НЕВСЬКОМУ

Відкрито 20 серпня 2004 року в сквері навпроти 15-ї лікарні.

Автор – харківський скульптор Сейфаддін Гурбанов.

Трьохметровий полководець у кованій кольчужі, що крокує, відлито із міді. На думку автора, саме так повинен був виглядати Олександр, вигравший Льодове побоїще, коли промовляв: “хто з мечем до нас прийде, той від меча і загине”.

Література:

День рождження // Об'єктив-Но.- 2004.- 30 авг. – 5 сент.

МОНУМЕН “ЗАСНОВНИКАМ ХАРКОВА НА ЧЕСТЬ 350-РІЧЧЯ МІСТА”

Відкрито 22 серпня 2004 року на перехресті проспектів Правди і Леніна.

Висота пам'ятника понад 13 метрів (8 метрів – п'єдестал, понад 5 метрів – кінь з вершником). Бронза. Вага – близько 700 тон. Скульптура козака верхи на баскому коні зі списом у руці стоїть на бронзовій плиті, полірованій червоним гранітом. Це – перша кінна статуя, що з'явилась у Харкові.

Пам'ятник легендарному козаку Харку (за однією із версій – засновнику Харкова), - то подарунок відомого московського скульптора Зураба Церетелі українському місту до його 350-річчя. За словами автора монумента “фігура козака, який гордо сидить на бойовому коні, символізує незалежність та силу українського народу, який повстав проти гніту”.

Біля підніжжя пам'ятника замуровано металеву капсулу з листом-зверненням до нащадків. Прочитати цей лист харків'яни майбутнього мають у день 500-річчя міста.

Література:

Атоян Ю. Все памятники в гости к нам! / Ю.Атоян // Событие.- 2004.- 24 – 30 июня.

Засновникам від нащадків // Слобід. край.- 2004.- 26 серп.

Лосієвський І. Кому пам'ятник? / І. Лосієвський // Слобід. край.- 2004.- 1 лип.

Ремизова О. Казак Харько повернется лицом к людям / О. Ремизова // Время.- 2004.- 19 июня.- (монуМЕНТАЛЬНОСТЬ).

Чернова Н. Є і нам про що згадати / Н. Чернова // Слобід. край.- 2004.- 19 черв.- (Рідне місто).

БЮСТ ОЛЕКСІЮ АЛЧЕВСЬКОМУ

Встановлено 23 серпня 2004 року у сквері Перемоги, неподалік від колишнього Дому Алчевських – тепер тут знаходиться Палац культури Управління МВС у Харківській області.

Бюст Олексія Алчевського – це подарунок Алчевська до 350-річчя Харкова. Так жителі міста увічнили пам'ять промисловця, банкіра і мецената. Саме навколо заснованого ним металургійного підприємства і розрослося місто Алчевськ. Купець першої гільдії Олексій Кирилович Алчевський (1835 – 1901) у 25 років приїхав до Харкова, де і заробив основний капітал, а до кінця свого життя він був вже одним з найбагатіших людей Російської Імперії.

Вся родина Алчевських – це унікальна сім'я, феноменальні таланти, різносторонні люди. Тяга до знань самого Алчевського була виключно великою – не дарма він згодом почав трудитись на просвітницькій ниві - очолював місцеву “Громаду”, був її активним учасником і у той час, коли їй прийшлося піти у підпілля, був спонсором проектів своєї дружини Христини Данилівни, повністю поділяв її погляди і одобрював діяльність. Справи самого Алчевського теж йшли вгору. Він заснував у Харкові перший в Україні банк комерційного кредиту (Харківський торговий банк), перший в імперії Земельний банк, був обраний головою Харківського біржового комітету. Як один із перших російських олігархів, Алчевський не обмежувався лише банківською діяльністю

– на нових землях він вирішив розвивати прибуткове виробництво: гірничодобувну та металургійну промисловість.

Як меценат, Алчевський особисто брав участь у ряді просвітницьких проектів у Харкові – створення публічної бібліотеки (нині бібліотека ім. В.Г. Короленка), Товариства розповсюдження грамотності серед народу. Турбувалось подружжя Алчевських і про розвиток освіти серед робітників створених Олексієм Кириловичем підприємств.

Пам'ять про цю людину збереглась у його справах. У 1903 році за проханням робітників Донецько-Юріївського металургійного товариства, заснованого Алчевським, станцію Юріївка було переіменовано в Алчевськ, а згодом таку назву отримало і містечко, розташоване неподалік. Це ім'я воно носить і сьогодні.

Література:

Алчевский Алексей Кириллович // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.-Х., 2005.- С. 8 – 12.

День рождения // Объектив-Но.-2004.- 30 авг. – 5 сент.

ПАЛЬМА МЕРЦАЛОВА

21 серпня на східцях Палацу студентів юридичної академії встановлено “Пальму Мерцалова” – подарунок донецьких властей. Щоправда харків'яни отримали дещо зменшену копію знаменитого символу Донецька. Справжня “Пальма Мерцалова” має зріст 3,5 метри і важить 350 кг, у діаметрі її листки досягають 2,5 метрів. Цей зразок філігранної роботи українських майстрів було створено Олексієм Мерцаловим на Юзівському металургійному заводі (зараз це Донецький металургійний завод) спеціально для Всеросійської промислово-художньої виставки 1896 року у Нижньому Новгороді. Виковане із цільної рейки металеве дерево, колихається на вітру, як жива рослина.

Література:

День рождения // Объектив-Но.-2004.- 30 авг. – 5 сент.

В рамках святкувань 350-річчя Харкова, напередодні, було відкрито ряд меморіальних дошок видатним діячам нашого міста. Хоч ці люди жили у різний час, але всіх їх об'єднує великий особистий внесок, який вони зробили у розвиток Харкова.

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ПОЧЕСНОМУ ГРОМАДЯНИНУ ХАРКОВА А.П. БЕЗДІТКО

Відкрито у серпні 2004 року по вул. Гіршмана, 17.

Звання “Почесний громадянин м. Харкова” присвоєно у 1999 році.

Бездітко Андрій Павлович народився 8 червня 1909 р. у селищі Резуненкове Валківського р-ну Харківської області. Закінчив Коломацьку середню школу. У 1938 році вступив на агрономічний факультет Харківського сільгоспінституту ім. Докучаєва. Учасник Великої Вітчизняної війни, нагороджений орденом Червоної Зірки. Після демобілізації працював агрономом і заочно навчався у сільгоспінституті, який закінчив у 1947 році. У 1955 році його обрано першим секретарем Чугуївського райкому партії. З 1962

року – перший заступник голови облвиконкому і одночасно начальник обласного управління виробництва і заготівлі сільгосппродуктів. У 1968 році його обрано головою Харківського облвиконкому. На цій посаді А.П. Бездітко працював до пенсії (1983 р.). Великі соціально-економічні зміни у Харкові та області у 60-ті і 70-ті роки (а це будівництво метро і оперного театру, житлових масивів Салтівки і Нових Будинків, птахофабрик і овочевих радгоспів, підприємств легкої промисловості і заводів з переробки м'ясомолочної продукції) були б неможливі без тісної співпраці і взаєморозуміння усіх гілок виконавчої влади, координування яких багато років здійснював Бездітко. Його нагороджено 8 орденами, серед яких 2 ордени Леніна. Був депутатом Верховної Ради УРСР (1968), у 70-ті – 80-ті роки тричі обирався депутатом Верховної Ради СРСР.

Література:

Генкин А. Возрождение памяти / А.Генкин // Слобода.- 2004.- 27 авг.- (Накануне).

Ларьков Н. Судьба сродни эпохе / Н.Ларьков // Веч. Харьков.- 1999.- 8, 10, 12 июня.

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА
МІСЬКОМУ ГОЛОВІ ЄГОРУ УРЮПІНУ**

Відкрито у серпні 2004 року по вул. Римарській,4.

Егор Урюпін був харківським міським головою з 1799 по 1805 роки.. Серед міських голів кінця XVIII – початку XIX ст. він відзначився тим, що мужньо відстоював права міста перед можновладцями, мав дружні стосунки з Г.С. Сковородою, сприяв відкриттю Харківського університету. Олександр І гідно оцінив зусилля харківського міського голови – він нагородив Урюпіна чином колежського асесора, по суті, надав йому дворянство.

Література:

Городской голова Е.Е. Урюпин // Антонов А. История Харьковского городского самоуправления 1654 – 1917 / А.Антонов, А.Парамонов, В.Маслийчук.- Х., 2004.- С. 111 – 115.

Генкин А. Возрождение памяти / А.Генкин // Слобода.- 2004.- 27 авг.- (Накануне).

Егор Кузьмич Урюпин // Можейко І. Сто знаменитих харків'ян / І.Ю.Можейко.- Х., 2004.- С.266 – 268.

Місцеве самоврядування // Харків – 350. Історія, сучасність, стратегія розвитку: Іст.-екон. огляд / В.Н.Майорченко, В.М.Бабаєв, Л.М.Шутенко та ін.- Х., 2004.- С. 28.

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА
В ПАМ'ЯТЬ МІСЬКОГО ГОЛОВИ
О. К. ПОГОРЕЛКА**

Відкрито 19 серпня 2004 року по вул. Чернишевського, 27.

Олександр Костянтинівич Погорелко (1848 – 1912) – харківський міський голова у 1900 – 1912 роках. Розроблена ним разом зі сподвижниками програма розвитку міського господарства забезпечила Харкову небачений прогрес у цій галузі і дістала визнання серед муніципальних діячів усієї Російської імперії. За роки його роботи було пущено перший трамвай,

організовано роботу водопроводу і каналізації, засновано багато початкових училищ, Художнє училище, створено критий ринок на Благовіщенському базарі та ін. Його 12-річне перебування на посаді міського голови називають “епохою Погорелка”, а іноді і “золотим віком Харкова”.

Література:

Генкин А. Возрождение памяти / А.Генкин // Слобода.- 2004.- 27 авг.- (Накануне).

Погорелко Александр Константинович // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.- Х., 2005.- С. 324 – 332.

Місьцеве самоврядування // Харків – 350. Історія, сучасність, стратегія розвитку: Іст.-екон. огляд / В.Н.Майорченко, В.М.Бабаєв, Л.М.Шутенко та ін.- Х., 2004.- С.30.

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ХУДОЖНИКУ С.І. ВАСИЛЬКІВСЬКОМУ

Відкрито у серпні 2004 року по вул. Раднаркомівській, 11.

Васильківський Сергій Іванович (1854 – 1917) - яскравий представник українського образотворчого мистецтва, один із провідних пейзажистів в українському та європейському живописі, відіграв значну роль у становленні історичної картини та розвитку лірико-епічного напрямку в українському пейзажному живописі. Народився в м. Ізюм на Харківщині. Навчався в Харківській гімназії. У 1876 році С. Васильківський, всупереч батьківській волі, стає студентом Петербурзької академії мистецтв. Як пансіонер Академії мистецтв художник впродовж двох років перебував у Парижі. У 1888 році оселився в Харкові, багато подорожував по Україні, Криму, Кавказу.

Багатющий спадок С. Васильківського зберігається, здебільшого, у Харківському художньому музеї та Національному художньому музеї у Києві.

Література:

Васильківській Сергій Іванович: [Біогр. довідка] // Митці України: Енцикл. довід.- К., 1992.- С. 105.

Васильковский Сергей Иванович // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.-Х., 2005.- С. 73 - 76.

Духовно-культурний розвиток міста // Харків – 350. Історія, сучасність, стратегія розвитку: Іст.-екон. огляд / В.Н.Майорченко, В.М.Бабаєв, Л.М.Шутенко та ін.- Х., 2004.- С. 92.

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ІСТОРИКУ І ЕТНОГРАФУ М. Ф. СУМЦОВУ

Відкрито 17 серпня 2004 року по вул. Університетській, 13, де розміщувався архів історико-філологічного товариства, у якому з 1876 по 1922 роки працював вчений.

Сумцов Микола Федорович (1854 – 1922) – вчений-філолог. Народився у дворянській сім'ї. Закінчив 2-гу Харківську гімназію та історико-філологічний факультет Харківського університету (1875), слухав курси лекцій з історії літератури і філософії в Гейдельберзькому університеті. З 1888 р. – професор Харківського університету. У 1876 році заснував Харківське історико-філологічне товариство, його секретар, а потім голова. Член багатьох російських і зарубіжних наукових товариств, наукового товариства ім.

Шевченка у Львові, член Чеської Академії наук (1899), член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1905), академік Академії наук України (1919). Сумцов – представник Харківської історико-філологічної школи, учень О.Потебні і О.Кирпичникова. У своїх працях використовував принципи порівняльно-історичного методу, а також здобутки історико-культурної школи, спираючись на багатий фольклорний матеріал різних народів. Найбільше цікавили вченого питання українознавства. Наукова спадщина вченого в галузі історії літератури охоплює статті, дослідження, портрети, нариси, рецензії з питань давньої і нової української літератури. Його цікавили побутово-етнографічні аспекти творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка. Як етнограф, він простежив весільні обряди та сімейні звичаї слов'ян і виклав їх у своїх працях, ним було досліджено і обгрунтовано зв'язок природи з життям людини, роль уяви у народженні міфів, значення багатой народної символіки. Сумцов багато зробив для вивчення історії і побуту Слобідської України, активно займався питанням народної освіти, організацією бібліотек, музеїв. Завідував музеєм “изящных искусств”, був одним із організаторів етнографічного музею Харківського історико-філологічного товариства. В січні 1920 року заснував музей Слобідської України ім. Г.С. Сковороди.

Література:

Генкин А. Возрождение памяти / А.Генкин // Слобода.- 2004.- 27 авг.- (Накануне).

Пивоваров В.М. Сумцов Микола Федорович [Біогр. довідка] / В.М. Пивоваров // Літературна Харківщина: Довідник.- Х., 1995.- С. 304 – 305.

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА
УКРАЇНСЬКИМ ЛІТЕРАТОРАМ І ЖУРНАЛІСТАМ**

Відкрито 24 серпня 2004 року по вул. Сумській, 11.

Література:

Генкин А. Возрождение памяти /А.Генкин // Слобода.- 2004.- 27 авг.- (Накануне).

Мемориальные доски выдающимся землякам // Время.- 2004.- 21 авг.- (Регион: события и факты).

Матеріал підготувала: Казанцева Н.Ю. – зав. сектором інформації з питань культури та мистецтва.